

SÁRKÖZY PÉTER

Hungarológia nálunk és más nemzeteknél

Jelen írásom nem egy tudományos kutatómunka eredményeit tükrözi, nem vagyok pedagógiatörténész, és különösebben sosem vonzott az, hogy felmérjem a külföldi egyetemi magyaroktatás történetét, sem mai helyzetét, melyről a Balassi Bálint Intézetnek van egy (sajnos, több évvel ezelőtti adatokat tartalmazó) felmérése. A múlt esztendőben mégis elfogadtam a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság főtítkárának felkérését, hogy tartsak előadást a tavalyi augusztusi kolozsvári VI. Nemzetközi Hungarológiai kongresszuson, mert 32 éves külföldi egyetemi tanári munkásságom tapasztalatai alapján el akartam mondani a kollégáknak, hogy miként látom én a külföldi egyetemi magyaroktatás helyzetét, valamint azt, hogy igen kétségesnek tartom a külföldi egyetemi magyaroktatás és hungarológiai kutatások jövőjét. A *Hitel* ez évi februári számában jelent meg Juhász György igen helyénvaló írása a külföldi magyarságtudomány egykori fellegrárainak, a külföldi magyar intézetek jelenlegi helyzetéről.¹ Ennek hatására írtam át a lap kérdés iránt érdeklődő olvasói számára a Kolozsváron elhangzott előadásom szövegét a külföldi magyar tanszékek helyzetéről.

I. MIKOR BESZÉLHETÜNK KÜLFÖLDI HUNGAROLÓGIAI OKTATÁSRÓL?

Mindenekelőtt szeretném tisztázni, hogy *külföldi egyetemi magyaroktatáson nem nyelvtanítást értek*, azaz, nem azt, hogy külföldi egyetemeken finnugor vagy általános nyelvészeti intézeteiben van egy-egy magyar lektor, akik a különleges nyelvek iránt érdeklődő hallgatók számára nyelvvórákat tartanak, kedvet csinálnak a magyarországi utazásokhoz. Hasonlóképp azt sem, hogy amerikai vagy nyugat-európai egyetemeken politológiai tanszékein egy-egy magyarországi vendégtanár egy szemeszteren át magyarázza (saját politikai beállítottságának megfelelően) remélhetőleg szeretett hazájának történelmi múltját és jelenlegi politikáját.

Külföldi egyetemi magyaroktatásról, megítélésem szerint, akkor beszélhetünk, ha a magyar kultúra és gazdaság szempontjából meghatározó külföldi országok egyetemeken léteznek olyan tudományos műhelyek, melyek egyrészt biztosítják olyan külföldi értelmiségiek képzését, akik komolyabb ismeretekkel rendelkeznek hazánk történetéről, kultúrájáról, szociális és gazdasági kérdéseiről, másrészt ha a legfontosabb egyetemeken vannak olyan széles látókörű hungarológus szakemberek (irodalmárok, nyelvészek, történészek stb.), akikhez a külföldi kollégák, bátran fordulhatnak a kutatásaik során felmerült Magyarországgal kapcsolatos szakmai kérdéseikkel, melyekre tőlük szakszerű választ kaphatnak, vagy legalábbis meg tudják nekik mondani, hogy milyen magyar tudományos intézettel, kutatókkal vehetik fel a kapcsolatot.

Sajnos, egyre kevesebb külföldi egyetemen találunk ilyen tanszéket, illetve ilyen kollégákat. A korábbi magyar „tanszékek” helyett egyre több egyetemen csak lektorátusok

[*Visszhang*]

léteznek, melyek ugyan fontosak a nyelvtanítás és a kulturális népszerűsítés szempontjából, de tudományos súlyuk össze sem hasonlítható a rendes és több-oktató tanszékekével. (Ez részéről nem a lektorok lebecsülését jelenti, hiszen áldozatos munkát végeznek nagyon rossz életkörülmények mellett, és köztük, nem egyszer, komoly nyelvész kollégákat is találhatunk, de az egyetemi hierarchiában szakmai tudásuk, és tudományos munkásságuk ellenére, legtöbbször csak mint az egyetemi oktatás kiegészítő személyzete szerepelnek, és semmi beleszólásuk nincs a kari tanács és a különféle tudományos bizottságok döntéseibe.)

II. A KÜLFÖLDI EGYETEMI MAGYAR TANSZÉKEK ALAPÍTÁSA
A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT
ÉS MŰKÖDÉSÜK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Hogy megértsük, miként és miért alakult ki a mai helyzet, ehhez feltétlenül szükséges, hogy legalább röviden áttekintsük a történelmi folyamatokat, felvázoljuk a külföldi egyetemi magyaroktatás múltját, és annak segítségével megtaláljuk a jelen helyzetre alkalmazható megoldási javaslatokat.

A külföldi felsőfokú magyar(hungarológiai)oktatás kezdetei az I. világháború utáni időkre, a klebelsbergi művelődéspolitikára vezethetők vissza. A trianoni diktátum utáni tragikus helyzetben a magyar politika egyik célkitűzése az volt, hogy ami a háborúban elveszett (a magyarság közép-európai meghatározó szerepe), azt a kultúra, a műveltség és a tudomány terén próbálja meg, ha nem is visszaszerezni, de legalábbis kiegyenlíteni. Ennek a kultúrpolitikának egyaránt volt része a hazai népiskolai rendszer és a felsőfokú egyetemi oktatás kiépítése (a debreceni, pécsi és szegedi egyetem létrehozása), valamint a magyar tudósok és művészek külföldi tanulmányútjainak segítése. Egymás után alakultak meg a külföldi magyar intézetek, Collegium Hungaricumok (Berlinben, Bécsben, Isztambulban, Párizsban, Rómában), mellyel egy időben az európai egyetemekre is nagy számban küldtek ki magyar tanárokat a nyelv és kultúra tanítására, hogy minél több külföldi tudóst és fiatal értelmiségit sikerüljön megnyerni a magyar műveltség, ha tesszik, a magyar ügy számára.

Az egyik ilyen úttörő, tanár és kultúraszervező volt Gragger Róbert, de hasonlóképp igen nagy szerepe volt ennek a külföldi intézeti hálózat kiépítésében Gerevich Tibor művészettörténésznek, a Római Magyar Akadémia alapítójának, Hankiss János francia irodalomtörténész professzornak, a debreceni nyári egyetem létrehozójának és miniszteriális szinten Wlassitsch Gyula miniszteri főtanácsosnak, majd kultuszminiszternek. Nekik és a klebelsbergi kultúrpolitika más képviselőinek köszönhető, hogy a harmincas években egy egészen kiváló magyar tudós generáció folytathatta posztgraduális tanulmányait külföldön a legjobb angol, francia, német, olasz és más európai egyetemeken.

Ezzel egyidőben a harmincas évektől kezdve a magyar egyetemekre is meghívást kaptak külföldi cseretanárok, fiatal, illetve középkorú egyetemi oktatók (ma „péhádésnek” neveznék őket, akkoriban egyetemi magántanár volt a titulusuk és a tudásuk is), mint Aurelian Sauvageot, Rodolfo Mosca, Carlo Tagliavini, a háború után Jean Luc Moreau, George F. Cushing, Folco Tempesti stb., akik magyarországi küldetésükről visszatérve, komoly szolgálatot tettek hazájukban a magyar tudománynak új egyetemi magyar tanszékek alapításával, a magyar nyelv, irodalom, történelem és a finnugor nyelv-

vészet egyetemi oktatásának bevezetésével, támogatásával, szakkönyvek írásával és megjelentetésével.

Ennek a folyamatnak további kiszélesítésére a húszas évek végén, a harmincas években a magyar állam egy sor államközi kulturális egyezményt kötött, melyek meghatározták, hogy mely külföldi egyetemeken létesüljenek magyar tanszékek, illetve lektorátusok, és cserében mely magyarországi tanszékek fogadjanak külföldi vendégoktatókat, cserелеktorokat. Hogy ez a rendszer mennyire jól volt kitalálva, azt az is mutatja, hogy végeredményben ezt a cseretanári gyakorlatot élesztette fel a hatvanas évek második felében a Kulturális Kapcsolatok Intézetének csúfolt „szerv” is – igaz, nem kevés hátsó szándékkal, melyben a magyar tudomány és kultúra külföldi elfogadtatása volt az utolsó szempont.

A harmincas években kiépült tudományközi kapcsolatoknak köszönhetően a második világháború utáni években, majd az 1956-os forradalmat, de még az 1989-es rendszerváltozást követően is nem egy kiemelkedő magyar kutató, egyetemi oktató talált magának egyetemi állást valamelyi külföldi egyetemen. Ahogy a II. világháború előtt és után Kerényi Károly, Lotz János, Várady Imre és mások professzori meghívást kaptak külföldi egyetemekre, ugyanez történt 1956 után is, amikor többek között a filozófus Mészáros István, a költő Gömöri György vagy az író Ferdinandy György kapott egyetemi meghívást, és még 1990 után is nem egy neves akadémikus, köztük Berend T. Iván vagy Hermann József, találta jobbnak külföldön folytatni tudományos pályáját (ezáltal „fátylat borítva” a korábbi korszakban otthon betöltött kultúrpolitikai szerepükre).

A hatvanas években a II. világháború után külföldön maradt, és ott egyetemi karriert kiépítő magyar professzorok mellett a „hivatalosan kiküldött” magyar vendégtanárok is színesítették a palettát, így a hatvanas évek végére egészen komoly lett a nyugati egyetemi magyar tanszékek hálózata.

Az amerikai kontinensen így tanítottak egymás mellett (több ezer kilométer távolságban) Robert Austerlitz, Deák István, Sinor Dénes, Birnbaum Marianne, Bisztray György, és mellettük a bloomingtoni egyetemen is beindult, ha nem is a hagyományos értelemben vett hungarológiai oktatás magyar vendégprofesszorokkal (Berend T. Iván, Ránki György, Szegedy-Maszák Mihály stb.).

Angliában egymás mellett oktattak az Eötvös Kollégium híres angol lektorából lett magyar tanszékvezető, George F. Cushing professzor, a két kiváló, magyar kötődésű angol történész, Péter László és Peter Ewans és a politikatörténész Schöpflin Gyula. Később Cushing professzor helyét Czigány Lóránt, majd az Austerlitz-tanítvány amerikai Daniel Abbondolo pályázta és nyerte meg.

Németországban Göttingai egyetemre a finnugrista Gulya János, *Ausztáriában* Bécsbe a zürjén nyelv kiváló ismerője, Rhédey Károly kapott vendégprofesszori megbízást, később Bayreuthban is magyar vendégtanárokat hívtak meg (a nemzetközi rangú összehasonmlító irodalomtörténész Vajda György Mihályt és őt követően Kulcsár Szabó Ernőt, akivel később újraéledt a berlini Humboldt tudományegyetemen is a magyar tanszék). *Hollandiában* a nagy múltú groningeni tudományegyetem Finnugor Intézetének vezetésére a nyolcvanas évek második felében Honti László kapott meghívást, aki mellett egy Hollandiában élő kiváló magyar tanárnő (volt gimnáziumi diákom), Kerékjártó De Bie Ágnes tanította és tanítja ma is a magyar irodalmat és nyelvészetet. Így Groningenben Honti László Udinébe való távozását követően is megmaradt a magyar nyelv és irodalom oktatása, igaz, immár egy német finnugrista professzor irányításával.

[*Visszhang*]

Franciaországban több egyetemen (Lyon, Strassbourg, Grenoble) létesült a hatvanas, hetvenes években magyar lektorátus, míg a Sorbonne Paris III egyetemén Köpeczi Béla, az MTA akkori főtktára, majd kulturális miniszter kezdeményezésére, részben magyar állami támogatással, Hungarológiai Központ létesült (akárcsak Hamburgban), melyen hungarológiai könyvtárat létesítettek (könyvtárosi állással), ahova magyar lektort és vendégtanárt küldött ki a magyar állam. (Úgy tudom, ma már ott sincs magyar vendégtanár.)

Olaszországban az első magyar tanszék még az 1929/30-as tanévben létesült a római La Sapienza tudományegyetemen, emellett Milánóban, Paviában és Padovában magyar lektorok tanítottak, illetve 1942-ben a bolognai egyetemre Várady Imre szegedi egyetem olasz professzora kapott meghívást. A II. világháborút követő években, a korábban Bolognában alapított magyar tanszék vezetésére meghívott Várady Imre mellett a „fordulat éve” következtében „kint maradt” magyar lektorok, tanárok alakítottak egy sor egyetemen magyar oktatóhelyet, tanszékeket: Pálinkás László Firenzében, Ruzicska Pál Milánóban és Paviában, Tóth László Nápolyban, a fiumei Paolo Santarcangeli Torinóban (ahelyett, hogy az őket haza hívó parancsnak engedelmességedve Recsken folytatták, vagy rosszabb esetben, fejezték volna be munkás életüket).

A római és a padovai egyetemen viszont a magyar tanszék az 1935-ben kötött magyar–olasz kulturális egyezmény értelmében magyarországi professoroknak volt fenntartva, ezért ezeken az egyetemeken a magyaroktatás 1949 és 1965 között szünetelt, majd csak az 1965-ben megújított az új kulturális szerződés megkötése után folytatódhatott újra a magyar nyelv és irodalom oktatása magyar vendégtanárok kiküldésével.²

Igy a hidegháborúnak „köszönhetően” az 1980. évi új olasz egyetemi törvény életbelépésekor (mely egy habilitációs pályázat során véglegesíthette az addig „megbízott tanárnaként” tanító oktatókat) *hét* olasz egyetemen létezett hagyományos értelemben vehető magyar tanszék (egy vagy két tanárral és egy-egy lektorral): északról dél felé haladva: Torino (Paolo Santarcangeli, majd Gianpiero Cavaglia); Udine (Csillaghy András és később Roberto Ruspanti, mellettük a finnugrista Bereczki Gábor, majd Honti László), Padova (Dezső László, majd Danilo Gheno, most Cinzia Franchi), Bologna (Várady Imre, utána Guglielmo Capacchi, ma Carla Corradi Musi), Firenze (Hubay Miklós, majd Töttössy Beatrix és mellettük a finnugrista Danilo Gheno), Róma (1979-től Sárközy Péter és mellette a finnugrista Angela Marcantonio), Nápoly (Amedeo Di Francesco és mellette 2000-ig a neves olasz műfordító, Marinella D’Alessandro). De más egyetemeken is folyt valamilyen szinten magyaroktatás (Velencében lektorátus és altajisztikai intézet) vagy legalábbis a magyar–olasz történelmi kapcsolatokat érintő kutatómunka. Olyannyira, hogy 1989-ben a Római La Sapienza tizenegy olasz egyetem részvételével hozhatta létre az Olaszországi Egyetemközi Hungarológiai Központot.³

Megítélésem szerint a külföldi egyetemi magyar oktatás „fénykora” az 1986–1996 közötti időszakra, az 1979-ben alakult Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság II. bécsi kongresszusától a IV. római kongresszusig terjedő tíz esztendőre esik. Az 1981-es budapesti, majd az 1986. évi bécsi első két nemzetközi hungarológiai kongresszus idején öröm volt nézni a különféle nyugati egyetemeken hungarológiai tárgyakat tanító professzorok (Bo Wickmann, Gunnar Larsson, Giovanbattista Pelegrini, Jean Luc Moreau, Jean Perrot, Csáky Mórítz stb.) impozáns felvonulását és termékeny találkozásait magyarországi kollégáikkal.

Ugyanakkor már akkor is érezhető volt, hogy kellő és állandóan biztosított magyar támogatás nélkül ez a struktúra nem tartható fenn sokáig, és az idősebb professzorok „kihullásával” komoly problémát fog jelenteni az utódlás kérdése.

Olaszországban Bolognában, Nápolyban és Firenzében Várady Imre, Tóth László és Pálinkás László halála után az egyetemek még hajlandók voltak a magyar tanszékek fenntartására, de később a milánói, a paviai és torinói egyetemen az ott tanító tanárok nyugdíjba vonulása vagy elhalálása után már megszűnt a magyaroktatás.

Az olasz példa is mutatta, hogy a külföldi egyetemeken csak akkor lehet továbbra is fenntartani a magyar tanszékeket, ha az olasz állami állásban levő tanszékvezető tanárok mellett a magyar fél cserében a Magyarországon tanító négy cserелеktorért szintén cserелеktorokat küldene, erre azonban sem a rendszerváltás előtt, sem után nem mutatkozott semmi hajlandóság.

III. MI JELLEMZI A KÜLFÖLDI EGYETEMI MAGYAR OKTATÁST?

Célszerű tisztázni, hogy milyen alapvető különbségek léteznek a hazai, illetve a Magyarországgal szomszédos országok egyetemi magyar tanszékei és a külföldi egyetemeken alapított (egy-két személyes) magyar tanszékek között. Egyetemi tanszékről, megítélésem szerint, bárhol a világban akkor beszélhetünk, ha a magyar nyelv és kultúrtörténet tárgynak van legalább egy az illető ország egyetemi rendszerének megfelelően kinevezett rendes egyetemi oktatója (egyetemi tanár vagy egyetemi docens), és mellette legalább egy lektor tevékenykedik. Természetesen az ideális állapot az lenne, ha külön tanárok tanítanák magyar irodalmat, történelmet és más tanár vezetné a finnugor és magyar nyelvészet oktatását, mellettük pedig egy vagy két lektor oktatná a magyar nyelvet, de ez természetesen vágyálom.

Mindenesetre, ahol csak lektor tanít, bármilyen kiváló kutató és tanár lehet az illető, és munkáját is szenzációsan végezheti (a nyelvórákat kiegészítheti komoly művelődéstörténeti kurzusokkal), ott nem beszélhetünk egyetemi magyar tanszékről vagy magyar szakképzésről, mert a tárgy hivatalosan nem számít bele a hallgatók tanulmányi rendjébe, a magyar nyelvkurzus valamelyik más szaktárgy (finnugor filológia, általános nyelvészet, szlavisztika stb.) kiegészítő nyelvi tanfolyama marad.

Épp ezért azt kellene felülvizsgálniuk a külföldi magyar oktatás ügyével foglalkozóknak, hogy mi a fontosabb a külföldi magyar kultúrpolitika (nemzetpolitika) számára: egy-egy Magyarországról kiküldött vendéglektorátus fenntartása nyelvoktatás céljából Mongóliában vagy Adzerbajdzsánban vagy egy magyar irodalmi, vagy művelődéstörténeti tanszék fenntartása a londoni, párizsi, bécsi stb. tudományegyetemeken. A válasz (szerintem) egyértelmű. Ennek ellenére a régi „aczélos” kultúrpolitika a minél szélesebb lektorhálózat fenntartásában volt érdekelt (mely természetesen minél szélesebb lehetőségeket biztosított a „felügyeleti” „szerveknek” ezen vendégoktatói helyek végiglátogatására Bombaytól Nebraskáig).

Mivel a hatvanas években kiépült vendégoktatói hálózat és az azt ellenőrző-irányító apparátus a rendszerváltás után is szinte ugyanabban a struktúrában maradt fenn, ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a Balassi Bálint Intézet honlapján máig előbb szerepelnek a magyar lektorokat is működtető külföldi egyetemek (ahol legtöbbször szó sincs

[*Visszhang*]

magyar tanszék létezéséről), mint azok az egyetemek, ahol máig léteznek igazi magyar tanszékek (London, Róma, Udine), de ahol a professzorok mellett nem Magyarországról kiküldött vendéglektorok (azaz nem a mi kutyánk kölykei), hanem az ott élő magyar anyanyelvű tanárok tanítják a magyar nyelvet

Megítélésem szerint ezért jelenleg csak néhány, egy tucatnál nem több, külföldi tudományegyetem esetében (Bécs (?), Groningen (?), Firenze, Jyveskule (?), London, Nápoly, Padova, Prága, Róma, Szófia, Udine, Varsó) beszélhetünk magyar „tanszék” (BA + MA-s képzést biztosító oktatás) meglétéről. Ide természetesen nem számítottam bele a határon kívül eső, egykor részben még magyar alapítású egyetemek (Kolozsvár, Marosvásárhely, Pozsony, Újvidék, Ungvár, Zágráb) magyar tanszékeit, mert itt az oktatásnak elsősorban a kisebbségi sorba került magyar fiatalok tanár- és tudósképzését kellene szolgálnia, és ezért nem hasonlíthatók össze a külföldi fiatalok számára létesített egyetemi magyar tanszékek más irányú feladataival.

Sajnos, még a „tanszékként” értelmezhető oktatóhelyek esetében sem olyan rózsás a kép, amilyennek az első látásra tűnik. Ha belegondolunk, akkor tudományos szempontból nem egészen elfogadható (sőt egyenesen abszurd), hogy a magyar kultúrtörténet számára elsőrendű fontosságú Bécsi Egyetemen a „magyar tanszék” (a korabeli kultúrpolitika nagy dicsőségére...) a „Finnugor Intézet keretében” működik.

Az is problémát jelent, hogy a legtöbb helyen ugyanannak az oktatónak kell(ene) biztosítania a magyar irodalmi, művelődéstörténeti és a nyelvészeti képzést, ebbe beleértve a teljesen más tudományos alapképzettséget megkívánó finnugor filológiai oktatását is, illetve fordítva. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb helyen a lektor vagy egy alkalmi szerződéses oktató látja el a másik típusú tantárgy(ak), így sok esetben (Berlinben, Bolognában, Göttingenben, Helsikiben, Münchenben, Tartuban stb.) a hungarológia oktatását

IV. A KÜLFÖLDI MAGYAR TANSZÉKEK ELTŰNÉSE, ILLETVE ÁTALAKULÁSA LEKTORÁTUSOKKÁ

Az első külföldi tanszékek megszűnése „természetes” okok következtében történt. Az idősebb professzoroknak előbb-utóbb nyugdíjba kellett menniük (vagy meghaltak), és ahol nem volt megfelelő háttér, és a magyar kulturális külpolitika sem lépett fel határozott segítő szándékkal, ott a tanszék megszűnt.

Ez történt a legtöbb nyugat-európai egyetemen és Amerikában is. Amerikában eddig is csak két egyetemen, a kaliforniai UCLA-n és a kanadai Torontóban létezett igazi magyar tanszék. Az UCLA esetében azonban a magyar kultúrtörténet oktatása a magyar professzor, a germanisztikai intézet keretében tanító Birnbaum Mariann személyéhez volt kötve, ezért a „tanszék” a tanárnő visszavonulása után automatikusan megszűnt. Torontóban a kanadai magyarok szövetsége alapítványi pénzből hozott létre magyar tanszéket a Torontói Egyetemen a hetvenes évek derekán. Ám Bisztray György professzor 2004-ben bekövetkezett nyugállományba vonulása után az alapítványi pénz már nem bizonyult elégségesnek egy új professzor fizetésére. Ekkor a Medgyesy-kormány művelődési tárcája magára vállalta egy-egy magyarországi vendégtanár fele fizetésének biztosítását, de ezt az ígéretet, szokásuk szerint, nem tartották be. Három évi tartozás után a torontói egyetem beszüntette újabb magyar vendégtanárok meghívását, és azóta

csak a helyi lektor magyar nyelvóráit hajlandó fizetni. Tudomásom szerint Amerikában jelenleg sehol sem folyik rendszeres egyetemi magyar oktatás, csak lektorok, illetve egy-egy szemeszterre meghívott előadók tartanak nyelvészeti, művelődéstörténeti, politológiai kurzusokat. Így néhány helyen (a Columbián, Észak Karolinában, Indiánában Bloomingtonban, a Rutgersen, ill. Los Angelesben) még folyik valamiféle magyar-oktatás.

Nyugat-Európában is a legtöbb egyetemen hasonló a helyzet. Ma már a legtöbb helyen nem létezik önálló magyar tanszék, hanem egy általános nyelvészeti, legjobb esetben finnugrisztikai intézet keretében folyik valamilyen szintű magyaroktatás. Így van ez Bécsben, Bolognában, Göttingában, Groningenben, Helsinkiben, Jyveskuleben, Münchenben, Tallinban, Tartuban. Legtöbb helyen csak magyar nyelvi lektorátus szintjén.

Felmerülhet az a kérdés, hogy mit keres egy jellegzetesen művelődéstörténeti tantárgy, mint a magyar, egy finnugrisztikai vagy egy általános nyelvészeti intézetben, uram bocsá', egy szlavisztikai tanszékcsoportban? Ennek okát megint a hetvenes években kell keresnünk. Az akkori magyar művelődéspolitikát támogatta a hazai nyelvész-lobbinak azt a kezdeményezését, hogy az új magyar tanszékek létesítésére (újralétesítésére) a finnugor, illetve szlavisztikai intézetek keretében kerüljön sor. Ez a külföldi egyetemek számára is a legegyszerűbb megoldásnak látszott, míg a magyar külpolitikának sokkal kevesebb problémát jelentett, mintha a magyar oktatóhelyek létrehozására a modern filológia vagy kultúrtörténeti tanszékek keretében került volna sor, ahol számolni kellett volna a XX. századi magyar történelmi események iránt érdeklődő külföldi kutatók határozottabb jelentkezésével. Ez most bosszulja meg magát, hiszen a magyar vendégprofesszorok távozását követően, akik, ha tisztességesek voltak, nemcsak nyelvészetet, de művelődéstörténetet is tanítottak, a legegyszerűbb megoldást az egyetemek számára a tantárgy nyelvi lektorátussá való lefokozása jelentheti (ez történt a göttingai, a helsinki és az upsalai magyaroktatás esetében is). Az is komoly problémát jelent, hogy az új tanulmányi rendszer elektronikus megjelenítésében a „magyar” mint szaktárgy a legtöbb esetben teljesen eltűnik a Finnugor nyelvek és irodalmak (magyar mint finnugor irodalom!...) tantárgycsoport megjelölés mögött. Márpedig kevés 18–19 éves fiatal tudja, hogy ha magyar nyelvvel és irodalommal akar foglalkozni, akkor az internetes beiratkozáskor a „finnugor” gombra kellene kattintania. Csak azt látja, hogy azon az egyetemen létezik cseh, dán, holland, lengyel, román svéd, szlovák, szlovén stb. szak, kivéve a magyart. És ez ellen hiába valónak bizonyul minden hagyományos propaganda (plakátok az egyetem folyosóin, állandó ügyelet) a beiratkozások idején.

A külföldi hungarorológia helyzetét az is komolyan érintette, hogy a legtöbb európai egyetemen az utolsó évtized során megváltozott az oktatási struktúra, amely sok helyen megszüntette az úgynevezett „kis nyelvek”, így a magyar hagyományos értelemben vett tanszékeit, és a legtöbb egyetemen lehetetlenné vált, illetve válhat a magyar szakos egyetemi tanulmányokat magiszter fokon folytatni.

Most nem kívánom az új, bolognai rendszerű európai egyetemi képzés előnyeit és hátrányait ecsetelni, erről úgyis minden egyetemen tanító kollégának megvan a maga személyes tapasztalata és véleménye, hanem csak arra szeretnék kitérni, hogy mindez mit jelent konkrétan Itáliában, és azon belül is a római magyar szak „működése” szempontjából.

Olaszországban a bolognai reform bevezetéséig ötéves volt az egyetemi képzés, mely egy elvben négy évig tartó, 20 vizsgából álló curriculumból állt, és egy újabb esztendő-

[*Visszhang*]

ből, mely alatt a jelöltnek el kellett készítenie a korábban Magyarországon bölcsészdoktori disszertációnak megfelelő szakdolgozatát. Ez a „régí típusú” képzés egyrészt egy kis létszámú (karonként több száz fős) igen kiváló képességű és képzettségű humán értelmiségi réteg kialakulását szolgálta, másrészt viszont azzal is járt, hogy a hallgatók többsége nem öt hanem hét-nyolc (néha tíz vagy még ennél több) éven át tudta csak elvégezni tanulmányait, illetve azt, hogy a felvételi vizsga nélkül beiratkozott kb. 10 000 fős római bölcsészhallgatónak majd fele az első két év alatt kimaradt, és nem folytatta tovább az egyetemi tanulmányait.

Épp azért az olasz bölcsészeti karok vezetői nagy örömmel kaptak az Európai Unió új oktatási elképzelésén, és elsőként vezették be Itáliában 2001/2002-ben a bolognai programot, mely egy hároméves alapképzésből, egy erre épülő kétéves magiszter képzésből áll. Az oktatás az új reform szellemében már nem egyéves tantárgyakból, hanem 4–6–8–12 credits modulokból áll, amelyek egymásutánját minden egyetem saját maga határozza meg (nem kis problémát jelentve az egyetemet váltó, illetve külföldi rész képzésben részt venni kívánó olasz egyetemisták számára). Így a beiratkozott hallgatók többsége legalább az első három évet elvégzi, és csak aztán lesz állástalan (fél)diplomás.

Korábban a magyar szakot a római egyetemen egyaránt felvehették a bölcsész (irodalmár, történész, nyelvész), filozófus és a nyelv szakos hallgatók. Elvben az olasz egyetemeken, így a római La Sapienzán most is megvan erre a lehetőség, de a gyakorlatban teljesen kettévált a bölcsész és a nyelv szakos képzés, sok helyen még a tanítás is egymástól távol eső színhelyeken folyik. Ennek következtében a magyar „szak” elvesztette a legértékesebb, magyar történelem, irodalom és művelődéstörténet iránt érdeklődő hallgatóit. Egyre kevesebb hallgatónk vállalkozik a magiszterképzésre és az ezzel együtt járó komolyabb magyar szakdolgozat megírására, illetve megvédésére.

Rómában az alapképzésre járó hallgatóink mindegyike nyelvszakos diák. A jelenleg magyar szakra járó hallgatók (kb. 15 fő) nagyon rendszeresen látogatják a heti hatórás nyelv és a heti 2 x 2 órában leadott kultúrtörténeti (irodalomtörténeti) kurzusokat és a hozzájáró szemináriumokat, érdeklődnek a magyar kultúra kérdései iránt, de azt tudomásul kell vennünk a finnugor nyelvészetet (heti két-két órában) tanító kollégámmal együtt, hogy hallgatóink mindenek előtt „nyelvszakosok”, azaz – és nem csak a magyar szak esetében – elsősorban a nyelvet akarják megtanulni, és csak másodsorban, kiegészítő jelleggel, az illető nyelvhez tartozó történeti, irodalmi és kulturális ismereteket. (A római egyetemen az utolsó harminc évben 90 szakdolgozat készült magyar nyelv és irodalomból.⁴ Három volt diákom a római egyetemen megvédett disszertációjával szerzte meg az MTA kandidátusi címét, kettő közülük ma egyetemen tanít.) Ma a hároméves alapképzés végén két-három Kosztolányi-novella, vagy négy-öt Örkény-egyperces fordításával és a fordításhoz készített kisebb jegyzetapparátussal lehet megszerezni a bakkalaureátust a magyar szakon, és csak majd a doktori képzésre beiratkozó két-három hallgató fog eljutni arra a felkészültségi szintre, melyre korábban hallgatóink többsége eljutott.

Azaz, a római és a többi olasz egyetemen a magyar, mint általában az összes „kis nyelv”-nek nevezett szak, arra van ítélve, hogy skandinavisták, polonisták, hungarológusok helyett magyar (svéd, lengyel stb.) nyelven (egy kicsit) értő és beszélő diákokat képezzünk, akik, mivel ezekkel a nyelvekkel legtöbbszörük nem fog tudni munkát találni, előbb-utóbb a nyelvet is elfelejtik. A régi képzésben résztvevők, ha nem is váltak hun-

garológussá, és akár még a nyelvtudások is megfogyatkozott, de megmaradt az ötéves képzés kulturális hozadéka, olyan olasz irodalom-történelem vagy angol, illetve francia nyelvtanárok lettek, akik szívesen beszéltek gimnáziumi diákjaiknak a magyar kultúráról és irodalomról. Sajnos, az új típusú egyetemi képzés egyre kevésbé igényli a komolyabb tudományos kutatásokkal foglalkozó egyetemi tanárok jelenlétét. A jelenlegi képzés biztosítására a „C” szakká minősített kis nyelvek esetében elég egy lektor és egy szerződéses tanár az egyre kevesebb számú irodalmi és nyelvészeti óra tartására.

A római egyetemen előttem neves akadémikus professzorok (Kardos Tibor, Balázs János, Szauder József, Klaniczay Tibor) tanítottak, és magam is az egyetemi oktatás mellett igen nagy súlyt fektettem a tanszék tudományos tevékenységére, az olaszországi és nemzetközi hungarológiai kutatásokban való folyamatos jelenlétre. Immár huszonhat éve jelentetjük meg a magyar szakon végzett volt diákjaimmal együtt az egyetlen olaszországi hungarológiai folyóiratot, a *Rivista di Studi Ungheresit*. Erre az új helyzetben, sajnálatos ezt kimondani, semmi szükség. Félő, hogy erre az olasz (és az összes külföldi) egyetem vezetői is rájönnek, és a jelenlegi professzori gárda kiöregedésével, a „kis nyelvek” esetén nem fognak többé rendes egyetemi tanári állásokat meghirdetni, hanem megelégednek egy lektor és egy megbízott tanár (egy magyar szakon végzett volt diák) óraadói meghívásával.

A tanszékek megszűnésével együtt természetesen megszűntek, illetve megszűnőben vannak a korábban létesített külföldi hungarológiai kutatóközpontok is. Mára a magyar alapítású hungarológiai intézetek (Párizs, Hamburg) mind megszűntek, egyedül csak Olaszország tartja magát, hála annak, hogy Itáliában jelenleg még hat olasz egyetemen (Bologna, Firenze, Nápoly, Padova, Róma, Udine) létezik magyar tanszék.

A külföldi magyar tanszékek megszűnését, illetve az alapító professzorok (Klaniczay Tibor, Bo Wickmann, Giambattista Pellegrini, Rákos Péter stb.) halálát követően az 1977-ben alapított Nemzetközi Hungarológiai Társaság is elvesztette korábbi súlyát és nemzetközi tekintélyét. Véleményem szerint a Nemzetközi Magyarágtudományi Társaság történetében az utolsó koporsószeget az jelentette, amikor a korábbi magyar művelődési kormányzat megfosztotta a Társaság főtákarát Nemzeti Könyvtár élén betöltött állásától, mely egyúttal nemzetközi szinten komoly tekintélyt és segítséget adott a külföldi hungarológiai kutatásoknak is.⁵

V. MIKÉNT LEHET FENNTARTANI A KÜLFÖLDI HUNGAROLÓGIAI KÉPZÉST?

Mi hát a teendő, kérdezhetjük (Csernisevskij után szabadon), ha nem akarunk lemondani a külföldi egyetemeken a hungarológiai képzésben elért korábbi eredményeinkről? Megítélésem szerint, mindenképp előtt egy felelős magyar kormányzatnak azt kellene biztosítani, hogy a magyar kulturális jelenlét szempontjából legfontosabbnak számító külföldi egyetemeken magyar szakos hallgatók részére biztosítva legyen a hároméves alapképzés és azt követő kétéves szakképzés, hogy a magyar szakos hallgatók is „rendes” egyetemi diplomát szerezhessenek.

Hasonlóképp igen fontos lenne, hogy a legtehetségesebb diákok doktori iskolákban folytathassák magyar irodalmi, nyelvészeti, történelmi szakképzésüket. Mivel az szinte elképzelhetetlen, hogy egy-egy egyetemen csak magyar szakból önálló doktori iskolát lehessen indí-

[*Visszhang*]

tani két-három doktorandusz számára, valamilyen más módon kell megoldani a doktori képzést. Ennek egyik lehetősége, ha valamely nagyobb „areális” doktori iskola keretében (Kelet-Európa-történet, összehasonlító irodalomtörténet, fordításelmélet stb.) lehetőség nyílik a magyar szakirány folytatására (ez egyúttal azt is jelenti, hogy a magyar tanszékek akkreditációval rendelkező oktatói tagjai legyenek ezeknek a doktori iskoláknak). A másik lehetőség az lenne, ha a külföldi egyetemeken végzett magyar szakos hallgatók Magyarországra jöhetnének a doktori tanfolyam elvégzésére. Ehhez viszont arra lenne szükség, hogy valamilyen magyar intézmény ösztöndíjat vagy legalábbis a hazai egyetemünk tandíjmentességet biztosítanának a magyar szakon végzett külföldi diákok számára a hároméves kurzus elvégzése alatt. Illetve még az is megoldás lehetne, ha a magyarországi képzés mellett azokban az egyetemi városokban, ahol önálló Magyar Intézet működik (Bécs, Berlin, London, Párizs, Róma stb.) a Magyar Intézet hivatalosan is bekapcsolódna az egyetemeken folyó doktori képzésbe (erre az olasz egyetemi törvény lehetőséget ad), és így biztosítanánk a hungarológiai szaktárgyak iránt érdeklődő fiatal kutatók doktori képzését. Ez viszont ismét felveti a régi kérdést, amelyet 1980 óta szinte minden lehetséges alkalommal felvettem (mint Móricka a viccben), hogy a külföldi – nagy tudományos múltú – magyar intézetek jelenleg alkalmasak-e ennek a tudományos feladatnak a megoldására, illetve ha nem, akkor milyen átalakításokra lenne szükség, hogy ezek a kulturális intézetek, ne „kulturházként”, hanem igazi tudományos intézményként (akadémiai jelleggel) működjenek.⁶

Mindez az „anyagi megszorítások” idején fantazmagóriának tűnhet, ám ha nem akarjuk, hogy a külföldi hungarológiai képzés az utóbbi nyolc évtizedben elért eredmények után teljesen megszűnjék, minderről valakinek (felelős művelődéspolitikusoknak, a magyar tudományos élet felelős vezetőinek) gondoskodnia kellene. Valahogy úgy, mint a múlt század húszas éveiben, amikor egy elvesztett világháború és a trianoni békeszerződés utáni megcsönkített és kifosztott országban a klebelsbergi kultúrpolitika kialakította a hazai és a külföldi felsőoktatás magas színvonalon tartását és a tudományos kutatómunka külföldi intézményeinek létrehozását és működtetését. Minden bizonnyal megérné ma is. (Ha nem is a hungarológiával hivatalból foglalkozóknak, de a magyar kultúrának minden bizonnyal.)

VI. A KÜLFÖLDI MAGYAR TUDOMÁNYOS INTÉZETEK (COLLEGIUM HUNGARICUMOK) SZEREPE

A KÜLFÖLDI HUNGAROLÓGIAI KUTATÁSBAN ÉS OKTATÁSBAN

A külföldi magyar tanszékek fenntartásában igen nagy szerepe lehetne a külföldi nagyvárosokban, többnyire a fővárosokban, működő magyar kulturális intézeteknek, Collegium Hungaricumoknak, Akadémiáknak.

Az első világháború előtt létesültek állami és részben magánkezdeményezésből azok az első külföldi magyar tudományos intézetek, melyeknek feladata a magyar történeti és művelődéstörténeti kutatások elősegítése volt. A magyar történeti kutatás szempontjából fontos levéltárak és könyvtárak mellett (Bécsben, Berlinben, Rómában, Konstantinápolyban) létre kellett hozni olyan intézeteket, ahol a magyar középkorra, a humanizmus korára, illetve az újkori történeti és egyháztörténeti kutatások szempontjából fontos levéltári anyagokat tartalmazó levéltárakban és könyvtárakban szolgálni lehetett a magyar kutatók huzamosabb kutatómunkáját azáltal, hogy a magyar intézetekben szállást, ellátást és a kutatáshoz szükséges könyvtári háttérrel nyújtottak számukra.

A Vatikáni levéltár és könyvtár 1881. évi nagyközönség előtti megnyitását követően Rómában sorra alakultak a legkülönbözőbb nemzetek tudományos intézetei (az 1829-ben alapított római Német Régészeti Intézet és az 1878-ban alapított Francia Intézet példáját követve). Ezeknek Fraknoi Vilmos saját vagyonából az új egyetemi negyedben a Porta Pia közelében telket vásárolt, azon egy egyemeletes villát építtetett, melyben 1895-ben létrehozta a Római Magyar Történelmi Intézetet, és az ott élő és dolgozó kutatók ellátására alapítványt létesített. Mivel az intézmény működtetése igen költségesnek bizonyult, az épület (melyhez idő közben egy művészház is épült két festő és egy szobrász számára) és az alapítványt 1913-ban a Magyar Tudományos Akadémiára ruházta. A Római Magyar Történelmi Intézetet a világháború alatt az olasz állam bezárta, 1923-ban kezdhette el újból tevékenységét ösztöndíjas kutatók fogadásával. 1927/28-ban Klebelsberg Kuno és Bethlen István római tárgyalásait követően került sor az intézmény kibővítésére. A magyar állam kedvező áron megvásárolta a Via Giulia elején levő barokk Falconieri-palotát, Borromini egyik építészeti remekművét, melybe átköltözött a Fraknoi-féle történelmi intézet, mellette a fiatal tanárok és kutatók részére Collegium Hungaricum, a teológiai tanulmányaikat folytató fiatal papok számára Egyházi Intézet létesült, míg 1928-ban a régi kocsiszínből Gerevich Tibor, a Római Magyar Akadémia megálmodója és első igazgató-kurátora Művész-házat létesített hat festő- és két szobrászműteremmel (az 1666-ban alapított francia művészakadémia, a Villa Medici példájára).

Más jelleggel és más módon, de hasonló célból létesült a század elején a bécsi és berlini Collegium Hungaricum is, melyek a kutatókon kívül befogadták a külföldi egyetemeken posztgraduális tanulmányaikat folytató fiatal tanárokat és kutatókat is. Mindezekről részletesen információt kaphatunk Újváry Gábor értékes monográfiájából.⁷

A külföldi magyar tudományos intézeteknek köszönhetően nemcsak a levéltári és művelődéstörténelmi kutatások kaptak igen nagy lendületet, melynek eredményeképp egy sor igen fontos kiadvány jelenhetett meg, hanem a Collegium Hungaricumok révén egyre szorosabbá vált az intézményt befogadó városok tudományos és kulturális életének kapcsolata a magyar tudományos élettel. A tudományos magyar intézetek kutatói rendszeresen publikáltak az illető ország tudományos folyóirataiban, kiadványaiban, illetve kötetekben jelentették meg tudományos kutatómunkájuk eredményeit, illetve vettek részt az egyetemi magyar tanszékek létesítésében, fenntartásában.

Épp ezért igen megfontolandó, hogy azokban városokban, ahol ma magyar intézet és magyar tanszék is létezik, olyan személyek kapjanak megbízatást az intézet vezetésére, akiknek van egyetemi tanári akreditációjuk, hogy képesek legyenek, szükség esetén, az egyetemi magyar tanszék vezetésére is, ahogy ez a két világháború közötti időben történt. Így, abban az esetben, ha az egyetemi magyar tanszék vezetője nyugdíjba megy, és az egyetem nem vállalná az új magyar professzor bérkeretének további fenntartását a magyar tanszék számára, a Magyar Intézet egyik egyetemi tanári akreditációval rendelkező munkatársa (igazgatója) vehetné át a hungarológiai oktatás vezetését. A külföldi egyetemek ugyanis általában nem ellenzik, hogy az úgynevezett „kis nyelvek”-nek is legyenek egyetemi tanszékeik, ám az anyag körülmények miatt ezek fenntartásához a külföldi államoktól kérnek segítséget. Ez egyúttal egy újabb érv arra, hogy a magyar tanszékekkel rendelkező, a magyar művelődéstörténelmi kutatások szempontjából fontos városokban (Bécs, Berlin, London, Párizs, Róma stb.) meg kell mindenképp tartani a külföldi intézetek tudományos jellegét. Lehet, hogy egy-egy koncertre, kiállí-

[*Visszhang*]

tásra (főleg, ha büfé is van) bejön másfélszáz ember, és ezt lehet jelenteni a hazai „felsőbb” szerveknek és a médiáknak, de az igazi kulturális misszió az lenne, ha a magyar Akadémiákon magyar művészek (írók, festők, balett-táncosok...) és komoly tudósok élénének és alkotnának szoros kapcsolatban az illető ország kulturális és művészeti életével. (Ráadásul ebben az esetben nem lenne szükség hazai előadók kiutaztatára sem.) Ebben nincs semmi újdonság. Így működtek a külföldi magyar intézetek egészen 1949-ig, és így működik ma is nem egy külföldi intézet (így Rómában az 1829-ben alapított Német Archeológiai Intézet és a művészeti akadémia, a francia École Française és a Villa Mediciben 1666-ban (!) alapított művészház és a legtöbb római külföldi akadémia). Nemcsak az Amerikai Akadémia, hanem egy sor nemzet, köztük nálunk nem mindig gazdagabb államok, mint Ausztria, Belgium, Lengyelország vagy Románia „akadémiája” is.

VII. AZ OLASZORSZÁGI HUNGAROLÓGIA ESÉLYEI 2016 UTÁN

Végül a személyes érintettség okán essék szó az olaszországi hungarológia jövőjéről. A most érvényben levő olaszországi törvények szerint rendes egyetemi tanárok 70 éves korukig taníthatnak. Ennek következtében négy olasz egyetemen (Rómában, Bolognában, Nápolyban és Udinében) legkésőbb a 2015/2016-os tanévben nyugdíjba kell vonulniuk a 70. születésnapjukat betöltő tanároknak. Mivel az olasz kormány új egyetemi fejlesztési zárlatot rendelt el a közszolgálati szférában, ez azt jelenti, hogy az elkövetkező években nyugdíjba vonuló (ill. elhalálozott) tanárok esetében csak kivételes esetben lehet megoldani a jelenlegi professzorok állásához szükséges bérkeret megtartását. Ez az egyszemélyes tanszékek esetében a tanárok által tanított szaktárgy oktatásának megszűnését okozhatja. A már beiratkozott diákok óráit egy-két évig még alkalmi szerződéssel megbízott külső tanárookra, kutatókra és lektorokra bízák, majd három éven belül a tantárgy oktatása, jelen esetben a magyar nyelv és irodalom tárgy oktatása az egyetemen elhal.

Véleményem szerint a magyar állam illetékes szerveinek az 1965-ben megkötött, máig érvényben levő magyar–olasz államközi szerződésre hivatkozva⁸ a lehető legmagasabb szinten (külügyminisztérium, magyar–olasz vegyes bizottság, államfői látogatás stb.) fel kellene hívniuk az olasz fél figyelmét, hogy az olasz törvényeknek megfelelően, az egyetemek autonómiájának tiszteletbentartása mellett, mindent tegyenek meg, hogy ne szűnjék meg Olaszországban a nagy hagyományú egyetemi hungarológiai tárgyak (magyar nyelv, irodalom, történelem és filológia) oktatása. Ennek feltétele, hogy ahol csak lehet, habilitált egyetemi tanár (professore ordinario vagy professore associato) szolgálja továbbra is a magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatását, illetve a tudományos kutatások irányítását, mint ahogy Magyarországon is hat egyetemen rendes egyetemi tanárok (köztük olasz professzorok, docensek) folytatnak egyetemi olaszoktatást. Cserében az olasz állam gesztusáért a magyar állam felajánlhatná, hogy azokon a magyar egyetemeken, ahol olasz szakos BA-képzés van, ott mindent meg fog tenni az MA-képzésért is.

1971 óta veszek részt a hungarológiai kutatásokban és a magyar irodalom és nyelv külföldi diákoknak való tanításában (akkor még, mint a Debreceni Nyári Egyetem olasz ösztöndíjasainak tanára). 1979-től, hála atyai barátom, a Nemzetközi Hungarológiai Társaság alapítója, a feledhetetlen emlékű Klaniczay Tibor bizalmának, a római magyar tanszék (rendes) tanáráként dolgoztam és tanítok máig. Tanári pályafutásom lassan (maximum három év

múlva) a végéhez ér. Ha a JóIsten is megsegít és éltet, akkor a következő 2016-os pécsi hungarológiai kongresszuson már mint nyugállományba vonult egyetemi tanár fogom hallgatni az előadásokat. Remélhetőleg arról, hogy minden rendeződött, nincs válságban a külföldi egyetemi magyar oktatás, és hogy volt tanítványaim közül nem egy vehette át valamelyik olaszországi magyar tanszék vezetését. Ha így történne, akkor hálát adva a Teremtőnek, én is elmondhatnám: „Jó mulatság, férfimunka volt.”

JEGYZETEK

- 1 Juhász György: Magyarság? Tudomány? Magyarságtudomány?, *Hitel*, 2012, 2, 104–108.
- 2 A nagy magyar hagyományokkal rendelkező padovai egyetemre 1965–90 között az ELTE tanárai kaptak kiküldetést (Fábián Pál, Sallay Géza, Fogarasi Miklós, Szabó Győző, végül a szlavista Dezső László), míg a legnagyobb olasz egyetemre, a római La Sapienzára az MTA küldhetett ki vendégtanárokat (Balázs János, Szauder József, Klaniczay Tibor akadémikusokat, utánuk 1979-től engem).
- 3 A hungarológiai központ Római La Sapienza Tudományegyetem kezdeményezésére jött létre, és kizárólagosan a római La Sapienza egyetem olasz pénzügyi támogatásával működött 16 éven keresztül. 2007-től kezdve a Róma III. egyetemen van a központ székhelye. A CISUI (Centro Interuniversitario di Studi Ungheresi in Italia) a nyolcvanas-kilencvenes években egy sor konferenciát rendezett, és majd két tucat hungarológiai tanulmánykötetet jelentetett meg, míg 1986 óta a római La Sapienza Egyetem rendszeresen megjelenteti az idén XXVI. évfolyamába lépett hungarológiai folyóiratot, a *Rivista di Studi Ungheresi*t, melynek összes száma olvasható az Országos Széchényi Könyvtár honlapján (<http://epa.oszk.hu/020000/02025>)
- 4 A Róma Tudományegyetemen 1935–1948 között 23, 1965–1979 között 12, 1979–2011 között 90 szakdolgozat készült a *Magyar nyelv és irodalom* szaktárgyból. A szakdolgozatok, ill. doktori disszertációk jegyzékét a *Rivista di Studi Ungheresi* XXV. évfolyamában, a 2011. évi 10. számban közzétük (179–185).
- 5 Lásd Sárközy Péter: Hungarológiai kongresszus Kolozsváron. *Nyelvünk és kulturánk*, 2011, 4.
- 6 Sárközy Péter: Kései sirató a Római Magyar Akadémiáért. *Hitel*, 1991, 9.
- 7 Ujváry Gábor: *Tudományszervezés – történelemkutatás – forráskritika. Kelebsberg Kuno és a Bécsi Történeti Intézet*. Győr, Győr-Moson-Sopron megye győri levéltárának kiadása, 1996; id. mű, A magyar kultúra külföldi őrszemei, in *Stratégia és kultúra*. Szerk. Éger György – Kiss J. László. Budapest, Teleki Alapítvány kiadása, 2004, 25–76.
- 8 Az 1965-ben kötött magyar–olasz államközi kulturális egyezmény kimondja, hogy a magyar fél biztosítja a budapesti és a szegedi és később a debreceni egyetemen az olasz tanszékek működését és olasz cserelektorok fogadását, míg az olasz fél a padovai és a római egyetemen biztosítja magyar tanszékek létesítését és működését vendégtanárok fogadásával.

SÁRKÖZY PÉTER (1945) a Római Magyar Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.